

Overweging 26 juni 2016

innerlijke vrijheid

Lezingen: 1Koningen 19, 19-21; Galaten 5, 1 en 13-25; Lucas 9, 51-62.

Tijdens een tuinreceptie sprak ik laatst een dame van in de zeventig die achter de struiken in de buurt waarvan we toevallig even zaten, een sigaretje ging roken. Na het sigaretje kwam ze bij ons zitten en natuurlijk raakten we in gesprek over roken. En in verband daarmee over vrijheid. Zij beklagde zich met enige humor over de door de omgeving opgelegde verplichting om te stoppen, de maatschappelijke veroordeling en sociale uitsluiting, haar eigen onvermogen om te stoppen; kortom haar gevoel van onvrijheid zowel om te kunnen stoppen als om te mogen blijven roken. Uitwendige pressie en innerlijk verlangen die het tegenovergestelde wensen te doen.

Dit voorbeeld gaat nu even over roken en we kunnen er wellicht om glimlachen. Van herkenning of leedvermaak. Maar als we nu eens iets anders invullen. Bijvoorbeeld het goede doen, of deugdzaam leven naar de standaard die we voor anderen en misschien ook wel voor onszelf hanteren. Speelt dan niet een aantal van dezelfde mechanismen een rol? Wel willen, maar niet kunnen; wel kunnen, maar niet willen.

Misschien kennen we wel de uitdrukking: "ik wil wel, maar ik wil niet moeten". Wat we willen doen, willen we van binnenuit doen, als vrije keuze. En soms, wanneer we het gevoel hebben dat we gedwongen worden, willen we niet eens doen wat we wel zouden willen wanneer we het gevoel hadden er vrij in te zijn.

De verhalen van vandaag gaan ten diepste over vrijheid. Geen gemakkelijk begrip, zeker niet in onze dagen. Vrijheid wordt al snel verstaan als "lekker vrij zijn" en dat is dan: niets hoeven, nergens aan denken, makkelijk leven, zonnetje-wijntje-trijntje. Maar ook wel als doen en zeggen wat jij wilt, lekker jezelf zijn. We funderen vrijheid in de individualiteit en daarmee wordt deze oeverloos en uiteindelijk een bron van onvrijheid, zowel voor de individuele mens die zichzelf als maatstaf neemt als voor de omgeving die ermee wordt geconfronteerd.

Deze week was er nog een voorbeeld van vrijheid als onafhankelijkheid. Een drogredenering. De zogenaamde onafhankelijkheid schept alleen maar een grotere afhankelijkheid van de mogelijkheid om individuele afspraken te maken. Dat geldt zowel in de politiek als in het sociale verkeer.

Onze moderne opvattingen omtrent vrijheid, onafhankelijkheid en zelfbepaling hebben te maken met de overgang van een sociale identiteit naar een individuele identiteit. Als moderne mensen moeten we onszelf worden. Daarin ligt onze identiteit en authenticiteit. Iemand volgen of navolgen staat daar haaks op. Dat wordt gezien als een ander worden, je van jezelf vervreemden. In de Middeleeuwse en antieke wereld, de tijd waaruit de teksten stammen die we lezen, werd identiteit veel meer sociaal gezien. Je wordt wie je bent door ergens bij te horen. Maar ook de meest verstokte individualisten in onze cultuur zullen bij enig nadenken inzien dat identiteit niet individueel en onafhankelijk van een sociale context gevormd wordt. Het ontwikkelt zich in samenspraak van individu en omgeving. Identiteit is de dialoog tussen ik en de ander.

En dat laatste doen we wanneer we eucharistie vieren. Door te participeren worden we wie we zijn. Niet door bij onszelf, bij onze individualiteit, te blijven, maar door deel te hebben aan de aanwezigheid van Christus worden we lichaam van Christus. En in samenspraak met die Aanwezige groeien we in onze christelijke identiteit. Niet als Jezus, maar als onszelf, als de mens die we zijn.

In die zin mogen we ook de navolging verstaan. Het navolgen van Christus betekent niet dat we ons onderhorig maken en afhankelijk van een vreemde macht. Navolging betekent eerder dat we onszelf zonder terughoudendheid inbrengen in een dialoog met wie Christus is om daarin te ontdekken wie we zijn naar God toe. In de verhalen die ons verteld worden, wordt duidelijk waar onze gehechtheden liggen en hoe we als volgelingen zijn. Het gaat daarbij in principe om antwoord geven op Gods vraag naar onze aanwezigheid voor zijn aanschijn: mens waar sta je, waar ben je.

De eerste lezing over de roeping van Elisa en het slot van het evangelie sluiten op elkaar aan. Elia werpt Elisa zijn profetenmantel toe ten teken dat hij hem tot het profetenambt roept en tot zijn opvolger bestemt. Hij doet dat na zijn ontmoeting met de Aanwezigheid van de Aanwezige (in het stille suizen) op de berg Horeb bij wie hij zijn nood heeft geklaagd. Op Diens aanwijzing moet hij Hazael en Jehu zalven tot koningen en Elisa tot profeet. Wanneer hij geroepen wordt, heeft Elisa eerst nog andere verplichtingen die hij van belang acht. Elia benadrukt hierop het belang van Elisa's volle en vrije wilsinstemming met betrekking tot zijn roeping. De roep van God kan dan wel iemand overvallen, maar het vraagt altijd de vrije wil. De roeping laat tegelijk ook de gehechtheden van de geroepene zien. En dat maakt een persoonlijke keuze nodig. Hetzelfde doet zich voor bij degene die zegt Jezus te willen volgen. Jezus maakt duidelijk dat deze niet beseft dat hij zich van huis en haard zal moeten losmaken. De anderen die Hij roept, maken, net als Elisa, hun gehechtheid aan hun familierelaties duidelijk. Niet dat die relaties niet belangrijk zijn, dat zijn ze wel degelijk en ze worden hoog gewaardeerd, maar in het licht van de urgentie van een leven in dienst van God en ten dienste van mensen is dat niet het geval. Het gaat in de eerste plaats om het koninkrijk Gods en daarin is al het andere begrepen.

Die inzet voor het rijk van God geschiedt zonder zicht op resultaat en moet daar ook niet van afhangen. Het beeld van de hand aan de ploeg slaan is om aan te duiden dat we met onze rug naar de toekomst staan. In de moderne wijze van ploegen kijkt de landbouwer naar voren en overziet wat er nog gedaan moet worden. Niet wat hij al gedaan heeft. Met een handploeg werk je andersom en zie je wat gedaan is, maar niet wat gedaan moet worden. Het bepaalt je als het ware tot het nu. Tot de wetenschap dat er geploegd moet worden; en je weet maar dat het klaar is wanneer het klaar is. De toekomst is wezenlijk voor ons gesloten. We kennen het verleden maar niet wat morgen of straks zal zijn. Daarom moeten we werken aan het rijk van God van moment tot moment zonder te kunnen weten wanneer het voltooid is. Elders zegt Jezus dat alleen de Vader het weet. Hetgeen ook Hem er overigens niet van weerhoudt zijn leven lang aan dit rijk te werken. En zo ook wij.

Maar wel is het duidelijk welke handelingen en gedragingen van het koninkrijk getuigen en welke niet. En we hoeven dat niet moralistisch te verstaan. Het gaat om een ethisch besef van hetgeen voor een duurzame wereld noodzakelijk is. Vijandschap, verdeeldheid, onrecht en afgoderij horen er niet bij. Maar wel vreugde, vrede, vriendelijkheid, zachtmoedigheid en matigheid. Door een verinnerlijking van dergelijke, toch tamelijk simpele en helemaal niet hoogdravende, eigenschappen is er geen wet nodig, want het innerlijk kompas wijst de weg en wat te doen onderweg. Het is iets wat we allemaal willen als ernaar gevraagd wordt en wanneer we in ons hart kijken. ...Maar ja, tussen droom en daad nietwaar. We zijn zo bezet en gebonden aan van alles nog wat dat ons verhindert met een onverdeeld hart te leven. We willen niet moeten,

omdat we vinden dat we al zoveel moeten, en dan moet de liefde tot God en de naaste ook nog. Maar in wezen is dit een omkering van prioriteiten. Eerst God liefhebben en de naaste, en daaruit volgt het andere; eerst het koninkrijk zoeken en je ervoor inspannen en dan zal de rest ook gegeven worden. Maar misschien vertrouwen we daar te weinig op. Vertrouwen maakt immers afhankelijk, denken we. Maar in feite maakt het ons vrij. Innerlijk is er steeds de strijd om te leven naar de geest en te leven naar het vlees. Ik bedoel dat niet dualistisch. We zijn immers een eenheid van lichaam en geest. Maar het rijk van God vraagt wel een volgehouden aandacht en positieve inspanning. Dat kun je niet uit plicht, alleen maar wanneer je er van binnenuit voor kiest. Vanuit het diepe besef dat we alleen langs die weg echt mens worden. In vertrouwen dat de voor die we met liefdevolle aandacht in de aarde trekken, al de kiemgrond van het rijk is waarin het zaad van de voltooiing valt en opgroeit tot de oogst van duurzame vrede en ware vreugde. Amen.